

ZBORNICA
KLINIČNIH
PSIHOLOGOV
SLOVENIJE

Splošne smernice za opravljanje sodnoizvedenskega dela na področju psihologije

ZBORNICA
KLINIČNIH
PSIHOLOGOV
SLOVENIJE

Splošne smernice za opravljanje sodnoizvedenskega dela na področju psihologije

Avtorji

Sanja Šešok, Alenka Sever, Vera Slodnjak, Jana Kodrič,
Andreja Mikuž, Bernarda Dobnik Renko in Drago Tacol

Urednica

Jana Kodrič

Jezikovni pregled

Jasna Zupan

Izdala

Zbornica kliničnih psihologov Slovenije

Zanjo

dr. Sana Čoderl Dobnik

Popravljen in dopolnjen izdaja

Ljubljana, 2019

Publikacija je brezplačna.

info@klinikna-psihologija.si

www.klinikna-psihologija.si

Kataložni zapis o publikaciji (CIP)

pripravili v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani

COBISS.SI-ID=298798336

ISBN 978-961-94640-0-7 (pdf)

Kazalo

1. Vsebinska opredelitev področja	3
1.1. Klinična psihologija odraslih	3
1.1.1. Ocenjevanje sposobnosti, kako odrasel človek razume pomen svojih dejanj, koliko zmore predvidevati posledice svojega ravnanja in obvladati svoje vedenje – v okviru ocenjevanja prištevnosti oz. odgovornosti za storjeno kaznivo dejanje	3
1.1.2. Ocenjevanje psihičnih zmožnosti obdolženčevega sodelovanja in odločanja v sodnih postopkih	3
1.1.3. Ocenjevanje opravilne sposobnosti	3
1.1.4. Ocenjevanje psiholoških posledic (psihičnih oz. duševnih motenj, oškodovanosti in trpljenja) pri odraslem posamezniku, ki so posledica različnih škodljivih dejavnikov ali dogodkov	3
1.1.5. Ocenjevanje psiholoških okoliščin pri storilcih kaznivih dejanj	4
1.1.6. Ocenjevanje osebnostnih značilnosti, mentalnih sposobnosti in psihosocialnega delovanja odraslih za različne namene, ki niso bili posebej navedeni	4
1.1.7. Psihološka avtopsija	4
1.1.8. Ocenjevanje in napoved učinkov zdravljenja in psihosocialnih ukrepov (npr. psihoterapije, varnostnih ukrepov, psihološkega svetovanja in učenja).	4
1.2. Klinična nevropsihologija odraslih	4
1.3. Klinična psihologija otrok in mladostnikov	5
1.4. Klinična psihologija – starševstvo in skrbništvo	5
1.5. Klinična nevropsihologija otrok in mladostnikov	6
1.6. Preiskovalna psihologija	6
2. Pristojnosti in odgovornosti izvedenca za področje klinične psihologije	6
3. Konflikt interesov	7
4. Naloga izvedenca in izdelava izvedenskega mnenja	7
4.1. Stik s preiskovancem in obveščeno soglasje	7
4.2. Informacije iz različnih virov	8
4.3. Psihološki ocenjevalni pripomočki	9
4.4. Interpretacija pridobljenih informacij	10
5. Izvedensko mnenje	10
5.1. Priporočena sestava izvedenskega mnenja	10
5.1.1. Osnovni podatki	10
5.1.2. Opis postopka pridobivanja informacij	10
5.1.3. Poročanje o uporabljenih kliničnopsiholoških diagnostičnih postopkih	10
5.1.4. Interpretacija in oblikovanje mnenja	11
6. Predstavitev izvedenskega mnenja na sodišču	11
7. Najavljanje stroškov sodišču	11
8. Skrb za psihološko dokumentacijo	11
9. Literatura	12

Na področju psihološkega sodnega izvedenstva delujejo specialisti klinične psihologije in psihologi, specializirani za druga izvedenska podpodročja.

1. Vsebinska opredelitev področja

Namen izvedenskega dela na področju klinične psihologije je – z metodami in tehnikami, podprtimi z dokazi – priskrbeti objektivne in relevantne podatke o psiholoških značilnostih pregledovanih oseb in o medsebojnih odnosih pregledovanih oseb ter na podlagi teh oblikovati mnenje, ki bo sodišču v pomoč pri sprejemanju pravnih odločitev. Področja klinično-psihološkega izvedenskega dela so:

1.1. Klinična psihologija odraslih

1.1.1. Ocenjevanje sposobnosti, kako odrasel človek razume pomen svojih dejanj, koliko zmore predvidevati posledice svojega ravnanja in obvladati svoje vedenje – v okviru ocenjevanja prištevnosti oz. odgovornosti za storjeno kaznivo dejanje.

1.1.2. Ocenjevanje psihičnih zmožnosti obdolženčevega sodelovanja in odločanja v sodnih postopkih:

- sposobnost razumevanja: razumevanje obtožnice, kazenskega postopka, razumevanje pravnega pouka o obdolženčevih pravicah, sodelovanje z zagovornikom, sprejemanje odločitev v zvezi s procesom in obdolženčevo obrambo, (npr. priznavanje krivde in sporazum o krivdi), nastopanje pred sodiščem (na glavni obravnavi) itd.;
- obdolženčeva zmožnost slediti poteku obravnave z vidika kognitivnih funkcij, tj. pozornosti, pozornostne kontrole in miselne koncentracije, izvršilnih sposobnosti kot tudi z vidika psihopatološke problematike;
- vprašanje obdolženčeve veljavnosti pričevanja, izpovedi: obveščenost, razsodnost in voljnost obdolženca;
- ocena obdolženčevega duševnega stanja, kognitivnih sposobnosti, osebnosti in čustvovanja;
- vpliv obdolženčevega stresa med sodnim procesom;
- ocena verjetnosti obdolženčevega hlinjenja patologije oziroma nezmožnosti.

1.1.3. Ocenjevanje opravilne sposobnosti.

1.1.4. Ocenjevanje psiholoških posledic (psihičnih oz. duševnih motenj, oškodovanosti in trpljenja) pri odraslem posamezniku, ki so posledica različnih škodljivih dejavnikov ali dogodkov, kot so:

- izkušnje fizičnega, psihičnega in/ali spolnega nasilja;
- vzgojno zanemarjanje;
- stigmatiziranje;
- krivica (nepravične sodbe, odvzem prostosti, izguba službe, mobing itd.);
- telesne poškodbe;
- bolezni;
- uživanje drog, alkohola in drugih psihoaktivnih snovi;
- mobing na delovnem mestu, ki se kaže v sindromu izgorelosti in/ali prilagoditveni motnji;

- izguba zdravja v travmatskem dogodku in/ali trajne invalidnosti, spremembi telesnega videza, iznakaženosti ter delovanja;
- smrt ali trajna invalidnosti psihološko relevantne osebe zaradi prometne nesreče ali drugih travmatskih dogodkov pri odraslem, otroku in mladostniku;
- kronične bolečine, ki so posledice travmatskega dogodka;
- ugotavljanje možnosti zavajajočega prikazovanja psihološke poškodbe, posttravmatske stresne motnje ali kronične bolečine.

1.1.5. Ocenjevanje psiholoških okoliščin pri storilcih kaznivih dejanj:

- ocena tveganja in ocena potenciala za nasilno vedenje ter ponovitvene nevarnosti ne glede na tip nasilja (fizično, spolno, psihično nasilje) tako v predkazenskem in kazenskem postopku kot tudi v okviru postopka pred pogodnim odpustom;
- ocenjevanje psiholoških značilnosti storilcev kaznivih dejanj: osebnostne značilnosti, motivi, mentalne sposobnosti, psihosocialne okoliščine itd.;
- dostopnost storilca za terapevtsko pomoč – ocena in napoved učinkov zdravljenja in psihosocialnih ukrepov (psihoterapije, varstvenih ukrepov, psihološkega svetovanja, učenja itd).

1.1.6. Ocenjevanje osebnostnih značilnosti, mentalnih sposobnosti in psihosocialnega delovanja odraslih za različne namene, ki niso bili posebej navedeni.

1.1.7. Psihološka avtopsija: preiskovanje psiholoških značilnosti umrle osebe, da bi pomagali razjasniti, ali je šlo v danem primeru za samomor, naključno smrt ali umor.

1.1.8. Ocenjevanje in napoved učinkov zdravljenja in psihosocialnih ukrepov (npr. psihoterapije, varnostnih ukrepov, psihološkega svetovanja in učenja).

1.2. Klinična nevropsihologija odraslih

Ocenjevanje oseb, ki so kadar koli v življenju utrpeli travmatsko možgansko poškodbo, ki so bile v zgodnjem otroštvu izpostavljene hudemu nasilju in zlorabi, so prebolele nevrološko bolezen ali so še vedno kronični nevrološki bolniki ali so utrpeli kakršno koli drugo bolezen možganov s posledično disfunkcijo:

- nevropsihološka ocena intelektualnega delovanja pri odrasli osebi z zanesljivo ali domnevno oškodovanim delovanjem možganov;
- nevropsihološka ocena kognitivnih, čustvenih in vedenjskih posledic blažje travmatske poškodbe;
- nevropsihološka ocena kognitivnih, čustvenih in vedenjskih posledic zmerne in hude travmatske poškodbe možganov;
- nevropsihološka ocena doživljanja, odzivanja in trpljenja oseb v stanju minimalne zavestne odzivnosti;
- nevropsihološka ocena posttravmatske stresne motnje in z njo povezanih kognitivnih deficitov;
- nevropsihološka ocena kognitivnih, čustvenih in vedenjskih sprememb staršev s kronično in progresivno nevrološko boleznijo;
- nevropsihološka ocena rehabilitacijskih potencialov po poškodbi možganov;

- nevropsihološka ocena simulacije popoškodbenih kognitivnih, čustvenih in vedenjskih sprememb zaradi poškodbe možganov;
- nevropsihološka ocena sposobnosti sodelovanja v postopku;
- nevropsihološka ocena stopnje in drugih vidikov razsodnosti (ang. *criminal responsibility*);
- nevropsihološka ocena osebnostne motnje in z njo povezanih kognitivnih sprememb v kaznivih dejanjih;
- nevropsihološka ocena nasilja pri osebah z domnevno ali dokazano poškodbo ali boleznijo možganov v kaznivih dejanjih;
- nevropsihološka ocena tveganja za nasilno vedenje in ponovitveno nevarnost;
- nevropsihološka ocena potenciala za nasilno vedenje pri osebah z znano ali suspektno poškodbo, boleznijo možganov (kadar koli v življenju);
- nevropsihološka ocena možnosti in smiselnosti za psihoterapijo in rehabilitacijo storilcev nasilnih dejanj;
- ocena možnosti zavajanja, simulacije znakov in simptomov posledic možganske poškodbe, zlasti spominskih primanjkljajev v kaznivih dejanjih.

1.3. Klinična psihologija otrok in mladostnikov

Ocenjevanje razvojnih, psiholoških (kognitivnih, čustvenih, vedenjskih) in socialnih značilnosti, psihosocialnega delovanja ter potreb otrok in mladostnikov v povezavi z različnimi vprašanji sodišča:

- ocena znakov in posledic fizične, spolne, psihološke/čustvene zlorabe, zanemarjanja ali drugih oblik škodljivega ravnanja ali izpostavljanja otroka ali mladostnika;
- ocena psiholoških in psihosocialnih posledic raznih drugih škodnih dogodkov, psiholoških in fizičnih travm ali poškodb;
- ocena otrokove/mladostnikove sposobnosti za sodelovanje v pravosodnih postopkih;
- ocena verodostojnosti otrokovih/mladostnikovih izjav ali izpovedi;
- ocena psiholoških značilnosti mladoletnih prestopnikov, ocena tveganja za nasilnost in za druge oblike disocialnega vedenja;
- ocena (z)možnosti za rehabilitacijo pri mladoletnih oškodovancih in pri mladoletnih storilcih škodnih dejanj;
- ocena posameznikovih posebnih potreb na področju izobraževanja, dela, skrbi zase in vključevanja v skupnost.

1.4. Klinična psihologija – starševstvo in skrbništvo

Ocenjevanje staršev, otrok in drugih za otroka pomembnih oseb v postopkih zaupanja otrok/-a v varstvo in vzgojo po prenehanju zakonske ali zunajzakonske zveze, določanja stikov s tistim od staršev, ki mu sodišče ni zaupalo otroka v varstvo, vzgojo in oskrbo, omejitev stikov, omejitev starševskih pravic, odvzema otroka, namestitvev otroka v rejništvo ali zavod, odvzema roditeljskih pravic. Izvedenec ocenjuje psihološke oziroma osebnostne značilnosti staršev, ki so potrebne za dovolj dobro starševstvo, za spodbujanje vsestranskega razvoja otrok z vidika otrokove največje koristi:

- ocena zmožnosti staršev/skrbnikov za zadovoljevanje otrokovih potreb;
- ocena zmožnosti staršev za upoštevanje otrokovih potreb pred svojimi potrebami/interesi;
- ocena otrokovih psiholoških in razvojnih značilnosti in potreb;
- ocena preteklih, sedanjih in predvidenih prihodnjih odnosov med otrokom in člani družinske skupnosti;

- ocena otrokovega preteklega, sedanjega in predvidenega prihodnjega prilagajanja v družini, šoli in širši socialni skupnosti;
- ocena tveganja za zlorabo ali zanemarjanje otroka s strani staršev/skrbnikov ali drugih članov družinske skupnosti;
- ocena vzgojnega sloga ter prepričanj staršev o vzgoji;
- ocena odnosa med starši, zmožnosti komunikacije in doseganja sporazuma.

1.5. Klinična nevropsihologija otrok in mladostnikov

Ocenjevanje nevropsiholoških značilnosti otrok in mladostnikov v povezavi z različnimi vprašanji sodišča:

- nevropsihološka ocena kognitivnih, čustvenih in vedenjskih posledic pridobljene možganske poškodbe in njihovega učinek na otrokovo ali mladostnikovo vsakodnevno delovanje (nevropsihološka ocena posledic blage, zmerne ali hude travmatske možganske poškodbe);
- nevropsihološka ocena kognitivnih, čustvenih in vedenjskih posledic kronične bolezni in njihovega učinka na otrokovo ali mladostnikovo vsakodnevno delovanje;
- ocena psiholoških posledic izpostavljenosti možganski poškodbi, bolezni ali čustveni travmi (ocena posttravmatske stresne motnje) pri otrocih in mladostnikih;
- nevropsihološka ocena in ocena psihosocialnega delovanja pri otrocih in mladostnikih z razvojnimi motnjami.

1.6. Preiskovalna psihologija

Ocenjevanje kakovosti in verodostojnosti podatkov, pridobljenih od prič, žrtev in osumljencev, ki so ključnega pomena za učinkovito oz. uspešno preiskavo ter pravične in utemeljene odločitve sodišč:

- ocena verodostojnosti pričanja;
- kriterijska vsebinska analiza izjav prič (predvsem v postopkih, v katerih so žrtve spolnih zlorab otroci);
- psihološko profiliranje storilcev kaznivih dejanj oz. ugotavljanje starosti, spola, poklica, vere, stopnje izobrazbe, kraja bivanja, motivov, ciljev, osebnostnih potez in drugih duševnih značilnosti, ki ga navadno uporabljamo za zoženje kroga osumljencev.

2. Pristojnosti in odgovornosti izvedenca za področje klinične psihologije

Poleg ustrezne strokovne izobrazbe (univerzitetni diplomirani psiholog ali magister psihologije po bolonjskem programu in specialist klinične psihologije) in zadostnih strokovnih izkušenj, skladnih z *Zakonom o sodnih izvedencih, sodnih cenilcih in sodnih tolmačih* (ZSICT), mora biti izvedenec strokovnjak za področje izvedenstva, za katerega je imenovan. Na svojem področju obvlada metode in postopke kliničnopsihološkega ocenjevanja ter sledi sodobnim spoznanjem kliničnopsihološke stroke. Ima specifična znanja s področja forenzične psihologije ter dovolj dobro pozna delovanje pravosodnega sistema s poudarkom na delovanju sodišč. Je pristojen za izbor, uporabo in izvajanje postopkov za pridobivanje informacij, za pripravo kakovostnega izvedenskega mnenja ter za nastop na sodišču. Naštete pristojnosti stalno razvija. Izvedenec upošteva medosebne raznolikosti (kulturno, narodnostno, versko, spolno ...) ter

je pri svojem delu nediskriminatoren. Prepoznava lastne vrednote, omejitve in odzive ter je dolžan delovati povsem nepristransko in neodvisno. Spoštuje poklicne etične standarde in zakonske predpise s področja delovanja. Za zagotavljanje kakovosti izvedenčevega dela, ohranjanje njegove nepristranskosti, nediskriminatornosti ter etično delovanje potrebuje izvedenec redno strokovno supervizijo.

Če vprašanja sodišča presegajo izvedenčeve pristojnosti, je takoj oz. v kateri koli fazi postopka, ko to ugotovi, s tem dolžan seznaniti sodišče ter predlagati dodatnega ali alternativnega strokovnjaka.

3. Konflikt interesov

Izvedenec deluje neodvisno od interesov strank v postopku in ne sme popustiti pred morebitnimi pritiski oziroma kakršnimi koli poskusi vplivanja na svoje delo oziroma na oblikovanje izvedenskega mnenja. Ta pozicija je lahko posebej zahtevna v primerih, ki vključujejo otroke. Izvedenec ne deluje niti v korist staršev niti v korist otrok, ampak je njegovo delo namenjeno sodišču, ki deluje v otrokovo korist.

Izvedenec mora natančno poznati svojo vlogo in odgovornost, ki poleg zavezanosti nalogi, da sodišču priskrbi odgovore na zastavljena vprašanja, zajema tudi zavezanost poklicni etiki.

Kadar izvedenec prepozna konflikt interesov (npr. dvojna vloga v odnosu do preiskovanca, ko gre za psihoterapevtski odnos, znanstvo, sorodstvo ...), je o tem dolžan takoj obvestiti sodišče ter mu predlagati, da ga v tej zadevi razreši dolžnosti in določi drugega izvedenca.

4. Naloge izvedenca in izdelava izvedenskega mnenja

Za izdelavo kakovostnega izvedenskega mnenja se izvedenec poglobljeno seznanj s postopkom, znotraj katerega je naročena izdelava izvedenskega mnenja, in z vprašanji sodišča, skrbno izbere postopke in vire za pridobivanje relevantnih informacij ter vodi dovolj izčrpno dokumentacijo. Pri izdelavi izvedenskega mnenja se opre na pridobljene informacije, svoje strokovno znanje in vire iz novejših strokovne literature.

4.1. Stik s preiskovancem in obveščeno soglasje

Izvedenec seznanj preiskovanca z namenom izdelave izvedenskega mnenja. Pojasni potek kliničnopsihološke izvedenske ocene ter kdo bo imel dostop do podatkov. Pojasni omejeno zaupnost ter omejitve svoje vloge pri izdelavi izvedenskega mnenja, sodelovanje jasno razmeji od siceršnje kliničnopsihološke diagnostične ali terapevtske obravnave. Pojasni obvezno sodelovanje, kadar izvedenca imenuje sodišče, in neobvezno sodelovanje, kadar izvedenca angažira odvetnik (vključen kot izvedena priča), vključno z mogočimi posledicami sodelovanja ali zavrnitve sodelovanja pri izdelavi mnenja, če so mu znane. Če so stroški breme preiskovanca, izvedenec predstavi predvidene stroške.

4.2. Informacije iz različnih virov

Kakovostno izvedensko mnenje temelji na informacijah, pridobljenih iz različnih virov (t. i. klinična metoda dela). S tem izvedenec poveča zanesljivost in veljavnost svojih ugotovitev, mnenja in priporočil. Viri podatkov se razlikujejo glede na področje izvedenstva. Izvedenec s pregledom sodne in zdravstvene dokumentacije ter s forenzičnim intervjujem pridobi dovolj izčrpno družinsko, osebno, razvojno in zdravstveno anamnezo posameznika. Dodaten vir informacij na področju kliničnopsihološkega izvedenstva je uporaba kliničnopsiholoških in nevropsiholoških ocenjevalnih (diagnostičnih) postopkov ter klinična ocena vedenja med pregledom in/ali informacije, ki jih v postopkih kliničnopsihološkega forenzičnega pregleda pridobimo od drugih oseb (v pogovoru z njimi ali na osnovi njihovih poročil).

Osrednji del izvedenskega dela predstavljajo neposredni pregledi preiskovancev. Pregledi posameznih preiskovancev so sestavljeni iz intervjujev z njimi, iz uporabe različnih psiholoških ocenjevalnih pripomočkov (t. i. psihodiagnostičnih sredstev), to je standardiziranih psiholoških testov, ocenjevalnih lestvic in vprašalnikov (npr. za ocenjevanje osebnostnih značilnosti, kognitivnih ali razvojnih značilnosti ...) in iz neposrednega opazovanja vedenja preiskovancev med pregledom.

Zlasti pri ocenjevanju otrok in mladostnikov ter starostnikov, oseb z motnjo v intelektualnem razvoju in oseb po možganskih poškodbah je pogosto nujno pridobiti informacije o njihovem delovanju od drugih oseb in ustanov. Kadar izvedenec potrebuje dodatne podatke, mora sodišče prositi za dopolnitev sklepa ali odredbe, tako da lahko dostopa do dokumentacije iz drugih ustanov ali zanjo zaprosi drugo ustanovo. Vse vire podatkov izvedenec v mnenju jasno opredeli (npr. izvidi, zapisi, uporabljeni diagnostični postopki). Izvedenec mora pridobiti vse gradivo, ki je pomembno za izdelavo izvedenskega mnenja. Kadar izvedencu kljub zahtevi dokumentacije ne uspe pridobiti, v mnenju to jasno napiše in razmeji. Pojasni, v katerem delu je zaradi tega mnenje omejeno ali na katera vprašanja sodišča v celoti ali delno ne more zanesljivo in veljavno odgovoriti.

V redkih primerih, ko neposredni postopki ocenjevanja posameznika v okviru izdelave izvedenskega mnenja niso izvedljivi, izvedenec lahko izdelava izvedensko mnenje na osnovi posrednih virov podatkov (npr. sodnega spisa, poročil, podatkov drugih oseb) in strokovnega znanja, vendar mora pri tem opozoriti sodišče na omejeno zanesljivost in veljavnost svojega mnenja.

Forenzični intervju je lahko bolj ali manj strukturiran. Poleg anamnestičnih podatkov o posamezniku in njegovem življenju vedno vključuje tudi eksploracijo sodnega postopka in okoliščin, ki so do njega privedle. Zlasti izvedensko delo z otroki in osebami z nižjimi intelektualnimi zmožnostmi ter osebami po možganskih poškodbah terja prilagojeno izvajanje intervjuja.

Družinska, osebna, razvojna in zdravstvena anamneza:

- družinska in osebna anamneza: sedanji in pretekli odnosi s starši in sorojenci, potencialni sprožilci travm v preteklosti (npr. razveza, selitev, nasilje v ožjem okolju ipd.), značilnosti sedanjih odnosov (pogostost stikov in zaznana stabilnost pomembnih odnosov), odnosi z otroki, življenjski slog;
- šolanje: pridobljena izobrazba, zmožnost za šolsko delo, odnosi z vrstniki in učitelji v šoli, morebitne vedenjske težave;

- poklicno področje: sedanja in pretekle zaposlitve, oblika in trajanje zaposlitve, razlogi za prekinitev zaposlitve, zadovoljstvo in stopnja stresa v službi;
- zdravstvena anamneza: splošno telesno počutje, pretekle in sedanje zdravstvene težave, diagnosticirane bolezni, pretekle poškodbe/bolezni in poškodbe možganov, morebitne duševne bolezni in pretekle psihiatrične/psihološke obravnave;
- pretekla kazniva dejanja: pomembno je, da izvedenec pridobi tudi druge vire podatkov, saj obstaja verjetnost, da pregledovana oseba minimalizira pretekla kazniva dejanja;
- ostala relevantna področja.

4.3. Psihološki ocenjevalni pripomočki

Psihološki ocenjevalni pripomočki (psihološki testi, ocenjevalne lestvice in vprašalniki), imenovani tudi psihodiagnostična sredstva ali na splošno psihološki testi, so standardizirani postopki za objektivno, zanesljivo in veljavno vzorčenje, opisovanje in ocenjevanje posameznikovih vedenj in lastnosti, pri čemer so posameznikovi dosežki izraženi s kvantitativnimi vrednostmi, ki jih lahko med seboj primerjamo.

Izvedenec je pri izboru psiholoških ocenjevalnih pripomočkov avtonomen. Njegova izbira je utemeljena glede na namen in cilj ocenjevanja ter značilnosti ocenjevanega posameznika, psihometrične značilnosti (zanesljivost, veljavnost, normativne podatke) posameznega ocenjevalnega pripomočka ter izvedenčevo znanje in izkušnje, ki jih ima z zbiranjem in interpretiranjem podatkov z določenim ocenjevalnim pripomočkom.

Izvedenec mora odlično poznati postopke, ki jih uporablja, ter upoštevati njihove omejitve. Zaradi specifičnosti slovenskega prostora (majhnost, jezikovne posebnosti) izvedenci pogosto uporabljajo prirejena tuja diagnostična sredstva, za katere ne obstajajo specifične slovenske norme, in dosežke posameznikov interpretirajo v skladu s poznavanjem značilnosti določenega psihološkega ocenjevalnega pripomočka, svojim kliničnim znanjem in z izkušnjami. To je dopustno, če ima izvedenec z uporabljenimi psihodiagnostičnimi postopki zadostne klinične izkušnje ter če so preizkusi na področju, za katerega je imenovan, uveljavljeni v diagnostični oz. klinični praksi.

Ker so za interpretacijo dosežkov uporabljenih psiholoških ocenjevalnih pripomočkov potrebna specifična strokovna znanja (poleg znanj s področja, ki ga posamezni psihološki ocenjevalni pripomoček ocenjuje, tudi znanja o načinih psihološkega merjenja in lastnostnih psiholoških merskih pripomočkov ter interpretiranja njihovih podatkov), njihovih dosežkov ne morejo in ne smejo interpretirati laiki, njihova popularizacija v javnosti pa je prepovedana tako z vidika spoštovanja etičnih načel psihološke stroke kot tudi zaradi avtorskih pravic, izvedenec dosežkov (t. i. testnih protokolov) ne prilaga svojemu mnenju in ne predstavlja na sodišču. Enako velja za zapisnik intervjuja s preiskovanci. Izvedenec v izvedenskem mnenju poda na osnovi znanstvenih spoznanj in strokovnega znanja utemeljeno interpretacijo posameznikovih dosežkov psiholoških ocenjevalnih pripomočkov in podatkov iz intervjujev v kontekstu vseh v postopku izdelave izvedenskega mnenja zbranih podatkov.

4.4. Interpretacija pridobljenih informacij

Interpretacija je sinteza vseh ugotovitev in oblikovanje odgovorov na vprašanja sodišča, podkrepljena z izborom relevantnih virov podatkov. Izvedenec uporablja izključno vire, ki imajo zadostno znanstveno vrednost in ki jih dobro pozna.

Pomemben del interpretacije pridobljenih informacij je tudi predstavitev alternativnih hipotez, s katerimi bi lahko pojasnili preiskovančevo vedenje oz. psihološke značilnosti in ki jih je izvedenec v svojem mnenju ovrgel.

5. Izvedensko mnenje

Izvedensko mnenje mora biti napisano v razumljivem jeziku, brez žargonskih izrazov. Kadar je treba uporabiti strokovno terminologijo, jo izvedenec pojasni v laiku razumljivem jeziku. Izvedensko mnenje naj bo jezikovno urejeno.

Izvedensko mnenje sestavljajo klinična spoznanja, mnenja in utemeljitve, kako je mnenje izpeljano iz pridobljenih informacij. Naštetá področja morajo biti v izvedenskem mnenju jasno ločena.

Izvedensko mnenje naj bo logično organizirano z vsemi vsebinami, dognanji in argumenti na način, ki bralcu pomaga pri razumevanju mnenja in sklepov. Pridobljene informacije naj bodo navedene najprej, mnenja pa za njimi v ločenem poglavju, v katerega izvedenec ne vključuje novih informacij. Izvedenec naj se izogiba formulacijam, ki bi dajale vtis pristranskosti, in sodbam, ki niso utemeljene po zgoraj opisanih korakih.

5.1. Priporočena sestava izvedenskega mnenja

5.1.1. Osnovni podatki

Podatki o preiskovancu oz. preiskovancih, datumi obravnav, informacije o seznanitvi preiskovanca z naravo in namenom izdelave izvedenskega mnenja in pridobitvijo obveščene soglasja, seznam virov informacij, jasno opredeljen pravni okvir, ki opredeljuje namen izvedenčeve ocene, vključno s specifičnimi vprašanji sodišča.

5.1.2. Opis postopka pridobivanja informacij

Izvedenec navede vse (in samo) informacije, relevantne za podajanje odgovorov na zastavljena vprašanja, ter vire, iz katerih je pridobil te informacije. Pri opisovanju dogodkov, vedenj in značilnosti preiskovanca naj, kadar je to mogoče, uporabi več virov informacij. Poroča naj tudi o poskusih pridobiti relevantne informacije, pri katerih ni bil uspešen.

5.1.3. Poročanje o uporabljenih kliničnopsiholoških diagnostičnih postopkih

Pri povzemanju diagnostičnih podatkov iz dokumentacije o prejšnjih kliničnopsiholoških pregledih izvedenec vključi samo tiste, ki so relevantni za vprašanja sodišča. Uporabljene diagnostične postopke vrednoti in interpretira skladno z njihovimi psihometričnimi značilnostmi.

5.1.4. Interpretacija in oblikovanje mnenja

Vsebina izvedenskega mnenja je vezana izključno na zastavljena vprašanja. Interpretacija in sklepi izhajajo iz pridobljenih informacij, izvedenec pojasni povezavo med pridobljenimi rezultati kliničnopsihološkega pregleda (ugotovitvami) in iz njih izpeljanim mnenjem. Hkrati predstavi možna alternativna spoznanja in način, kako jih je na podlagi pridobljenih podatkov ovrgel. Izvedenec opiše tudi vse pomembne vidike, ki bi lahko pomenili drugačno interpretacijo ali zaradi katerih bi mnenje lahko bilo napačno. Diagnostične ugotovitve izvedenec praviloma navaja z opisnimi opredelitvami.

Kadar interpretacija podatkov in oblikovanje mnenja zahtevata specifična znanja (npr. o boleznih in njihovem zdravljenju), se izvedenec opredeli samo v delu, za katerega je usposobljen in pristojen.

Pri rezultatih samoocenjevalnih lestvic in vprašalnikov mora izvedenec upoštevati specifičnost njihove rabe v forenzični situaciji.

6. Predstavitev izvedenskega mnenja na sodišču

Izvedenec mora izdelati izvedensko mnenje v določenem roku. Če to zaradi objektivnih razlogov ni mogoče, mora takoj po prepoznavi razlogov za zamudo z njimi seznaniti sodišče. Poznati mora pravila vedenja na sodišču in se na zaslišanje ustrezno pripraviti. Poznati mora pravila komunikacije s strankami v postopku. Rezultate psihološkega pregleda mora predstaviti tako, da bo odgovoril na vprašanja sodišča, hkrati pa ne bo kršil določil poklicnega etičnega kodeksa.

7. Najavljanje stroškov sodišču

Izvedenec pripravi natančen razrez stroškov po opravljenem delu v skladu z *Zakonom o sodnih izvedencih, sodnih cenilcih in sodnih tolmačih* in s *Pravilnikom o sodnih izvedencih in cenilcih*.

8. Skrb za psihološko dokumentacijo

Izvedenec je dolžan varovati zaupnost podatkov o preiskovancih, pridobljenih v okviru izdelave izvedenskega mnenja, ter jih hraniti v okviru zakonskih določil in standardov poklicne etike.

Psihologi izvedenci so skladno s kodeksom poklicne etike dolžni skrbno varovati in shranjevati psihološke ocenjevalne pripomočke in dosežke posameznika ter jih varovati pred razkrivanjem nepsihologom. Psiholog lahko posreduje posameznikove dosežke psiholoških ocenjevalnih preizkusov le drugemu psihologu, pri čemer mora biti ta ustrezno usposobljen in dosežkov ne sme interpretirati brez upoštevanja vseh ostalih podatkov, pridobljenih na druge načine v postopku psihološkega ocenjevanja. Razkrivanje psiholoških ocenjevalnih pripomočkov in njihovih dosežkov nepsihologom predstavlja tveganje zlorab in napačnih interpretacij posameznikovih dosežkov ter ogroža celovitost posameznega psihološkega

ocenjevalnega pripomočka. Takšno ravnanje ima lahko pomemben in trajen negativen učinek na uporabo določenega ocenjevalnega pripomočka v prihodnje, psihološko stroko in javno dobro.

9. Literatura

- Ackerman, M. (2006). Forensic report writing. *Journal of Clinical psychology*, 62, 59–72. New York: John Wiley and Sons.
- Ackerman, M. J. (2013). *Essentials of forensic psychological assessment*. Hoboken, New York: Wiley.
- American Psychological Association (2011). *Specialty Guidelines for Forensic Psychology*. Pridobljeno 23. 10. 2016 s <http://www.apa.org/practice/guidelines/forensic-psychology.aspx>.
- Archer, R. P. in Wheeler, E. M. A. (2013). *Forensic Uses of Clinical Assessment Instruments*. Florence: Taylor and Francis.
- British Psychological Society (2015). *Psychologists as Expert Witnesses: Guidelines and Procedure*, četrta izdaja. Pridobljeno 23. 10. 2016 s [http://www.bps.org.uk/system/files/Public files/Policy/inf129_april_2015_web.pdf](http://www.bps.org.uk/system/files/Public%20files/Policy/inf129_april_2015_web.pdf).
- Brown, J. M. in Campbell, E. A. (2010). *The Cambridge handbook of forensic psychology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Drogin, E. Y., Gutheil, T. G., Sadoff, R. L. in Dattilio, F. M. (2013). *Handbook of forensic assessment: Psychological and psychiatric perspectives*. Hoboken, New York: Wiley.
- Društvo psihologov Slovenije. (2018). *Kodeks poklicne etike psihologov*. Pridobljeno 15. 11. 2018 s http://www.dps.si/wp-content/uploads/2018/06/KPE_2018.pdf.
- Gacono, C. B. in Barton Evans, F. (2008). *Forensic Rorschach Assessment*. New York: Routledge.
- Grisso, T. (2010). Guidance for Improving Forensic Reports: A Review of Common Errors. *Open Access Journal of Forensic Psychology*, 2, 102–115.
- Hall, H. V. (2008). *Forensic psychology and neuropsychology for criminal and civil cases*. Boca Raton: Taylor & Francis.
- Horton, A. M. in Hartlage, L. C. (2010). *The Handbook of Forensic Neuropsychology*. New York: Springer.
- Melton, G. B., Petrila, J., Poythress, N. G., Slobogin, C., Otto, R. K., Mossman, D. in Condie, L. O. (2018). *Psychological evaluations for the courts: A handbook for mental health professionals and lawyers*. New York: The Guilford Press.
- Pravilnik o sodnih izvedencih in sodnih cenilcih (Uradni list RS, št. 88/10, 35/13 in 50/15) Pridobljeno 15. 11. 2018 s <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=PRAV10228>.
- Rogers, R. in Bender, S. D. (2018). *Clinical assessment of malingering and deception*. New York: The Guilford Press.
- Rohrbaugh, J. B. (2008). *A Comprehensive Guide to Child Custody Evaluations: Mental Health and Legal Perspectives*. New York: Springer.
- Zakon o sodnih izvedencih, sodnih cenilcih in sodnih tolmačih (Uradni list RS, št. 22/2018). Pridobljeno 20. 12. 2018 s <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2018-01-0944?sop=2018-01-0944>.